

Effects of Climate Change on Birds

Av A.P. Moller, W. Fiedler & P. Berthold (red.)
2010. Oxford U. P.
321 sidor
£ 33 på Amazon

Klimatet förändras, antingen det beror på mänskliga utsläpp eller är ”naturligt”, och det har genomgripande inverkan på livsvillkoren för alla levande varelser givetvis inklusive oss människor. I den här boken beskrivs och analyseras fågelvärldens svårigheter att hantera den dramatiska miljöförändring som sveper över världen. Levande varelser kan i och för sig hantera omvärldsförändringar, men inte så lätt om de går så fort som i människans värld. Anpassning tar tid. I ett inledande kapitel beskrivs på ett utmärkt, lagom detaljerat sätt hur klimatförändringen ser ut i olika delar av världen, därefter kommer sex kapitel om metoder att studera dess effekter på olika inslag i fåglarnas liv och till sist elva kapitel om dess biologiska effekter. Lägg därtill en introduktion och en föredömligt koncis sammanfattning, så får vi sammanlagt 20 kapitel sprängfyllda med information, diskussion och prognoser för framtiden.

Metodkapitlen diskuterar bland annat de rätt allvarliga svagheter som vidlåder många, om inte de flesta, befintliga långtidsserier som t.ex. sträckräkning och ringmärkning på fågelstationer samt häckfågeltaxeringar runt om i världen. Det material som samlats in är förvisso omfattande men i en hel del fall opålitligt. Tyvärr har metodiken nämligen ofta varierat över tid, och då blir siffrorna från olika perioder svåra att jämföra. Att få fullständig enhetlighet i datainsamlandet över många decennier är på gränsen till omöjligt, när massor med människor deltar i arbetet och dessutom successivt byts ut. Men när flera olika datamassor stöder varandra genom att visa fram samstämmiga resultat, bara då vågar forskarna hävda att deras slutsatser är pålitliga eller tämligen pålitliga.

Att sia är som bekant svårt, särskilt om framtiden, som *Blandaren* så riktigt har påpekat, men det hindrar inte forskarna från att pröva sin lycka. Ett intressant försök gäller höksångaren, som ju trivs bäst i buskrika torrmarker. När klimatet ändras, vidgas utbredningen av den biotoptypen, vilket förstås gynnar arten. Om klimatprognoserna kommer att stämma, åtminstone på ett ungefär, kan vi därför räkna med att denna rara art kommer att expandera till områden som i dagsläget ligger långt utanför dess gränser. Den som lever länge får se.

En av klimatförändringens viktigaste effekter är att havet stiger och översvämningar låglänta kuster. Förutom grymma mänskliga trage-

dier har vattenståndshöjningen till resultat att strandberoende fåglar – antingen häckare eller flyttare – förlorar många av sina viktigaste lokaler. Detta är följaktligen en ekologisk kategori av arter som kan höra till de mest drabbade. Till de mest hotade fågelarterna hör också de som lever ovan trädgränsen i bergsområden. Så länge berget räcker, klarar de sig, men om temperaturen och därmed vegetationsbältena klättrar uppåt alltför mycket, är deras öde beseglat. Fjällripan har dystrare framtidsutsikter än dalripan.

Höksångarexemplet nämndes för att påminna om att klimatförändringen sannerligen inte kommer att medföra endast negativa faunaförändringar. Nordliga arter kommer visserligen att ramla över kanten på Nordkalotten, men sydliga arter vandrar in över Öresund och Östersjön. Mildare vintrar är gynnsamma för stannfåglar, som om de lyckas synkronisera sin häckning med de allt tidigare vårarna tycks kunna gå en ljus framtid till mötes. Är det ett tecken i tiden att det verkar vara så gott om nötväckor och blåmesar långt in i barrskogen?

Antagligen – men säkert är det inte – resulterar klimatförändringen i fler minus- än plus-tecken i den svenska eller europeiska fågelfaunan. Till svårigheterna hör att den fortskrider i olika tempo i olika geografiska områden. Flyttfåglar får därmed ett speciellt ”tidtabellproblem”, eftersom klimatet förändras på olika sätt i vinterkvarteren, i genomflyttningsområdena och i häckningsområdet. Om den varmare våren gynnar en viss art, betyder det att en annan art, som i och för sig klarar klimatförändringen, kan komma att drabbas av en vassare konkurrens eller ökad predation och således att indirekt lida skada. Ett exempel på hur nya konstellationer kan uppstå och medföra negativa effekter för de inblandade: i Centralamerika har klimatförändringen medfört att en viss tukanart expanderat uppåt i bergen, där den kommit att överlappa med den praktfulla quetzalen – vars bon den rövar på dess ägg . . .

Till de bekymmer för faunan som troligen kommer att förvärras i ett varmare klimat hör sjukdomar och parasiter. Det är två faktorer vars betydelse ofta underskattas. Liknande pandemier som hotar oss människor kan givetvis också drabba fågelvärlden. Överföring av smittämnen från fåglar till människor kan bli ett allt större problem. Hittills har huvudsakligen tamfåglar som höns och ankor fungerat som ”donatorer”, men ingen vet vad flyttfågeln kan tänkas föra med sig för last i framtiden.

Fenologi – läran om årscykelns inverkan på de levande varelsena – är en vetenskapsgren som sannerligen kommer att ha gott om arbetsuppgifter i framtiden.

Bokens författare kommer från både Gamla och Nya Världen och har skilda bakgrunder och specialiteter, vilket garanterar mångfald och mångsidighet. Resultatet är en bok som är abso- lut sprängfylld av viktiga informationer och uppbyggande diskussioner. Varje kapitel följs av utförlig litteraturlista. En bättre översikt över klimatförändringarna och deras ekologiska konsekvenser för fågelfaunan kan knappast tänkas. All heder åt de tre utomordentliga fågelforskare som samlat ihop författarna till denna förnämliga bok, redigerat texterna och till råga på allt ökat dess värde med egna bidrag!

STAFFAN ULFSTRAND

Atlas of the Breeding Birds of Arabia

Av Michael C. Jennings
Fauna of Arabia, vol 25, 2010
751 sidor, hård pärm
£159 hos www.nhbs.com

ABBA – som för oss ornitologer betyder *Atlas of the Breeding Birds of Arabia*, om nu någon trodde något annat – är ett gigantiskt teamwork utfört av en man.

Michael Jennings startade 1984 ABBA-projektet med ambitionen att dokumentera den häckande fågelfaunan på Arabiska halvön. Själv reste han kors och tvärs över halvön snart sagt hur många gånger som helst för att inventera häckfågelbeståndet. Jennings kontaktade många ornitologer aktiva i området – och många andra kontaktade honom. Mängder av rapportörer medverkade till att allt mer detaljerade uppgifter samlades in. Även AviFauna bidrog med in- tagelser från några av många resor till Arabien.

Redan 1984 startade Jennings nyhetsbrevet *The Phoenix* med syfte att under projektets gång publicera ny, intressant information efterhand som den samlades in. *The Phoenix* skickades utan kostnad till alla rapportörer som så önskade.

Under resans gång publicerade Jennings år 1995 dessutom *An Interim Atlas of the Breeding Birds of Arabia* baserad på den information som projektet så långt samlat in. Som bekant negligerade storverket *Birds of the Western Palearctic* Arabiska halvön å det skändligaste, så under de senaste 15 åren har *Interim Atlas* varit den mest pålitliga källan när det gäller den arabiska häckfågelfaunan.

Denna öppna källkod-attityd gör att när *ABBA* väl dimper ner med en kraftig duns är en hel del redan känt vad gäller fåglarnas ungefärliga utbredning i Arabien.

ABBA:s format är ungefär som *Vår Fågelvärld* – tänk dig alltså ett *VF*-nummer på 750 sidor! – och varje arts häckningsutbredning redovisas i en stor karta med ett rutssystem, ungefär omfat-

tande ytor om 5 x 5 mil. Symboler redovisar säker eller trolig häckning respektive observationer utan häckningsindicium, och symboler av särskild färg symboliserar observationer före 1984. Arabiska halvön är stor och det är trots allt inte många "inventerare" som bidragit (500 rapportörer kan låta mycket, men många områden är enorma, ofta helt öde, och de flesta rapportörerna har gästtat samma välbesökta och ganska små områden), så ett visst mått av fantasi krävs för att tolka vad prickarna på kartan verkligen står för.

Det är hur som helst en njutning att bläddra i boken och se alla prickar med "Confirmed breeding" för masksula, öröngam, ökenlöpare, somaliaseglare, arabspett, svartvit stenskvätta och många andra. Medan texten i *Interim Atlas* var ytterst kortfattad beskrivs arternas biologi utförligt här: utbredning, höjd över havet, numerär, biotop, födoval, häckningssäsongens längd och häckningsvanor kommenteras. Texten är faktsäckad, initierad och intressant. Den är inte översäddad med litteraturreferenser och därför ganska lättläst – men ändå kompakt. Jag hade önskat några underrubriker för det är inte alltid man läser en text *in extenso*, ofta är det någon detaljuppgift man söker. Varje art illustreras av en elegant svartvit teckning av typiskt brittiskt snitt.

Speciellt i områdena med kust mot Persiska viken häckar numera många introducerade arter, majnor, bulbyler, vävare och andra. För inte så värst många år sedan visade sällan en fågelboks författare något större intresse för om en art var naturlig eller införd. Men en förändring tycks vara på gång och ABBA är ett bra exempel. Frågan om de introducerade arternas ursprung och invandringshistoria reds som regel ut ganska ingående.

En utförlig inledning tar upp olika aspekter på arabisk ornitologi, inte minst frågan om endemism och frågan om introducerade arter. Vidare behandlas faktorer som påverkar fåglarnas utbredning på halvön, vegetation, konstbevattade jordbruk, våtmarker etc. Den komplicerade relationen mellan det palearktiska, det afrotropiska och det orientaliska inslaget i halvöns fågelfauna belyses också. Inledningen är på 130 sidor och är en gedigen, spännande bok om Arabiens fågelliv bara den. Inledningskapiteln illustreras av en lång rad färgfoton på de flesta av Arabiens fåglar och landskapstyper. Hanne och Jens Eriksen står för det mesta av fågelfotona, så bildmaterialet är inget annat än förstklassigt.

Bortsett från den glädje vi europeiska skådare har av boken föreställer jag mig att den kommer att få stor betydelse i arabländerna, inte minst på universitet och bland naturvårdsorganisationer. Rimligen kommer den att bidra till en ökad självkänsla, en ökad stolthet över Arabiens fantastiska fågelliv hos biologer verksamma på halvön.

Det är lätt att ordet "milstolpe" blir en smule utslitet. Men att inte använda det om ABBA vore tjänstefel.

MAGNUS ULLMAN

Birds of the Middle East

Av Richard Porter och Simon Aspinall

Christopher Helm, 2010, 2:a uppl.

384 sidor, mjuk pärm

298 kr hos Naturbokhandeln

Birds of the Middle East gavs första gången ut 1996 och blev under namnet "Ökenguiden" omedelbart standardverket för skådare på besök i Mellersta Östern. Knappt 15 år senare föreligger en ny, uppdaterad volym.

För denna andra upplagas text ansvarar Richard Porter (från första upplagan) och nytilkomne Simon Aspinall, under många år verksam i Förenade Arabemiraten och bl.a. författare till *The Breeding Birds of the United Arab Emirates* (1996). Tre av konstnärerna från första upplagan finns kvar, John Gale, Mike Langman och inte minst Brian Small.

Tre skillnader är omedelbart uppenbara. I den nya upplagan ligger karta, text och planscher på samma uppslag – adjö till frustrerande bläddrande med andra ord. Kartorna i första upplagan hade karaktären "pengarna tillbaka" eftersom de bara visade häckningsutbredning, ingenting annat. Gätfullt i en modern bok. I den nya visas också flyttning och övervintring. Och för det tredje är boken uppdaterad med de senaste taxonomiska förändringarna.

Arttexterna har kortats något, vilket innebär en uppstramning som gör dem mer lättlästa. För de flesta arter har inte någon annan omarbetning skett. En hel del undantag finns, inte minst vad gäller dåligt kända arter, där kunskapen ökat sedan 1990-talet. Exempelvis är brasklappen "song is not fully described" således borttagen när det gäller basrasångaren.

De flesta nyheterna gäller givetvis de nödvändiga förändringar som följer på de senaste 15 årens taxonomiska turbulens. Det första man slår upp är således trutavsnittet. Sektionen om "gråtruts-komplexet" är ganska ambitiös med en tabell över viktiga skiljemärken och ett pedagogiskt schema över ruggningsmönster. Tyvärr finns ganska få illustrationer med; somliga är OK, andra inte fullt OK – den vingovansidan hade jag inte känt igen som kaspisk trut 1:a vintert. Men ämnet är svårt och mångfacetterat.

Den spännande arten/rasen *Acrocephalus (scirpaceus) avicenniae*, dvs. den mangrovehäckande rörsångarformen längs Röda havet, har man fått med, men till skillnad från *Atlas of the Breeding Birds of Arabia* (2010) nämns ö.h.t. inte en an-

nan "ny" spännande art/ras, nämligen den likaledes mangrovehäckande eksångarvarianten *Hippolais (pallida) alulensis*.

En hel del sångare är nymålade, bl.a. inom släktet *Hippolais* och *Phylloscopus*. Svåra släkten – men här kan jag knappast skönja några förbättringar. Vid ett blindtest hade jag gissat på någon vireo för polyglott- och härmsångare. (Jag blir inte klok på om också sylviorna är ommålade – de är hur som helst avsevärt bättre!) Bland nya planscher märks lärkor, nötväckor och mesar – en klar förbättring jämfört med första upplagan. "Hyrcanusmesen" i Elburzbergen, Iran, är upphöjd till en egen avbildad form, vilket ju kan vara kul för de 15(?) svenskar som sett denna balkanmes-variant.

Bland flera andra splittrar kan nämnas kurd/persisk stenskvätta och stäpp/saxaulsångare, som alla fått omarbetad text och varsin karta. En omdebatterad fråga är om brungladeformen *Milvus (migrans) lineatus* från östra Asien uppträder regelbundet i Mellanöstern eller om det rör sig om fåglar med *lineatus*-lika drag. Författarna har bestämt sig för att det är *lineatus* – återstår att se om de håller fast vid det när tredje upplagan så småningom publiceras.

Kartmaterialet är generellt bra (vilket det var redan i första upplagan med ovanstående reservation). Här ingår alltså vinterutbredning, men märkligt nog har man samma markering för genomflyttning och övervintring, obegripligt varför. Läser man texten under rubriken "Note" förklaras ofta vad som är vinter och vad som är flyttning – men för arter som ladusvala, gulär-la, isabellastenskvätta, gransångare och många andra blir man ändå inte klok på vad som är vad.

I områdena med kust mot Persiska viken häckar numera många introducerade arter. Fågelboks författare har sällan visat något större intresse för om en art är naturlig eller införd. Ett av undantagen är *Ökenguiden* som redan i sin första upplaga var på rätt väg. Nu har man stramat upp informationen ännu mer, och exempelvis brinkmajnans "probably from escaped birds" lyder i nya upplagan "originate from escapes". En särskild plansch visar "Non-native weavers, bishops & allies".

Tack vare sin bredd behåller *Birds of the Middle East* greppet som den viktigaste fältguiden för Mellanöstern även om *Fågelguiden* (Svensson, Mullarney, Zetterström) numera täcker in stora delar av områdets fågelfauna – och i stort sett alltid gör det bättre än *Ökenguiden*. I Turkiet och Jordanien klarar man sig rätt bra med *Fågelguiden* – men i Jemen, Oman, Arabemiraten eller Iran bör man nog komplettera med *Birds of the Middle East*.

MAGNUS ULLMAN